

LAURI SIISIÄINEN & TYTTI RANTANEN

Jacques Rancière – esteettistä eripuraa etsimässä

”Teoria on 72 tuntia myöhässä”, julistaa lakana Kuvataideakatemiassa. Jacques Rancière on kuitenkin paikalla. Ranskalaisfilosofi osallistui kesäkuussa poikkitaiteelliseen työpajaan ”Intervention on Equality and Aesthetics of Knowledge”, joka on osa dramaturgi Ivana Momčilovićin PhD in One Night -projektia. Kuvataideakatemian, HIAP:in (Helsinki International Artist Programme) ja People Coming from Nowhere -kollektiivin järjestämällä kurssilla kansainvälinen taiteilijaryhmä pureutui taiteen, yhteisöllisyyden ja poliittisen aktivismin solmukohtiin sekä omaan tekemisen prosessiinsa. *niin & näin* vieraili kurssin työryhmäosuuden päättävässä istunnossa.

Taiteeseen ja esteettiseen kokemukseen sisältyvä vastarinnan potentiaali on tärkeä teema Rancièren ajattelussa. Teoksessaan *Aisthesis. Scènes du régime esthétique de l’art* (2011) Rancière jäljittää moderniin taiteeseen kytkeytyvän esteettisen kokemuksen juuria 1700-luvun lopun romanttiseen taiteeseen ja taiteen filosofiaan. Rancière painottaa modernien taideteosten murtavan funktionaalisen ja orgaanisen merkityksen ja havainnon välisen järjestyksen. Modernin esteettisen kokemuksen ajallinen katoavaisuus ja radikaali rajallisuus näyttää tekevän tästä kokemuksesta vastavoiman sille, mitä Rancière on aiemmissa teoksissaan kutsunut ’poliisiksi’.

Poliisi hallitsee jaotteleamalla ja järjestämällä havaintoa, merkitystä, ajattelua, kieltä, elämää ja eläviä ruumiita orgaanisen ja funktionaalisen logiikan mukaan. Modernin estetiikan irtautuminen tästä järjestyksestä ilmenee muun muassa narratiivisen juonirakenteen hylkäämisinä, mikä vapauttaa ruumiin ja liikkeet narratiivisuuteen sisältyvästä funktionaalisuuden vaatimuksesta. *Aisthesis*-teoksessa Rancière seuraa tämän ”epäorgaanisen” ja ”epäfunktionaalisen” esteettisen kokemuksen vaiheita modernin taiteen historiassa.

Konkretian paluu

Helsingissä tutkitaan kuitenkin tapahtumista tässä hetkessä. Saamme tilaisuuden lyhyeen haastatteluun. Aloitamme kysymällä, miten Rancière näkee modernin esteettisen kokemuksen poliittisen ja rikkovan potentiaalin: Mitä estetiikan ja vallan tai hallinnan väliselle suhteelle tapahtuu, kun siirrytään toisenlaisiin vallankäytön ja hallinnan historiallisiin muodostelmiin, joiden toiminnan logiikka ja *modus operandi* poikkeavat poliisin logiikasta? Onko antagonistinen asetelma epäorgaanisen taiteen ja

’esteettisen’, sekä toisaalta hallinnan ja vallankäytön välillä, historialliset kontekstit ylittävää tai universaalia?

Rancière vastaa kysymyksiimme seikkaperäisesti, vaikka aika on kortilla. Hän aloittaa korostamalla, että esteettinen ei asetu historiallisten kokemusta ja aistimellisuutta mahdollistavien järjestysten ulkopuolelle. Omassa historiallisessa kontekstissaan moderni taide ja estetiikka toki olivat poikkeavia, aistittavan ja havaittavan rajoja siirtäviä emansipatorisia muodostelmia. Rancière kuitenkin haluaa välttää yksinkertaistavaa vastakkainasettelua estetiikan ja vallankäytön välillä. Hän korostaa, ettei modernilla esteettisellä kokemuksella ollut edes *Aisthesis*-teoksen tarkastelemassa historiallisessa kontekstissa yksiselitteistä katkoksellista potentiaalia suhteessa tuolloisiin valtajärjestelmiin.

Tällä hän tarkoittanee, että moderni taide ja esteettinen kokemus ovat olleet samalla sekä vastustavia ja haastavia, dissensuaalisia ja emansipatorisia, että myös konsensuaalista maailmaa luovia, toisin sanoen uusia näkyvän ja näkymättömän ehtoja muotoilevia. Modernin taiteen ja estetiikan oppositio-asetelmaa suhteessa valtaan yleensä ja poliisi-järjestykseen erityisesti ei pitäisi nähdä vakiintuneena. Myös moderni esteettinen kokemus on muuttunut, esimerkiksi arkkitehtuurin ja muotoilun ylittäessä autonomisen taiteen ja esteettisen sekä elämän välisiä rajoja.

Kysymystä taiteen poliittisesta potentiaalista voi ajankohtaistaa tarkastelemalla uusliberaalia hallinnoimista. Keskeisten amerikkalaisten uusliberaalien ajattelijoiden, kuten Friedrich A. Hayekin, tuotannossa ”normaalin” taloudellisen subjektin (*homo oeconomicus*) ”normaali” kokemus ei enää olekaan yksinomaan totalisoiva, läpinäkyväksi tekevä kokemus objekteista, orgaanisista kokonaisuuksista ja niiden tunnistettavista, erillisistä ja määrittäytyneistä funktionaalista osasista. Jo Foucault nostaa tämän esiin 1970-luvun lopulla liberaalia ja uusliberaalia

hallintamentaliteettia käsittelevissä luennoissaan, ja myöhemmin siihen ovat kiinnittäneet huomiota monet muutkin.

Kysymyksen ranskalaisfilosofilta, eikö *homo oeconomicuksen* ”normaali” kokemus taloudesta ja yhteiskunnasta, samoin kuin moderni esteettinen kokemuskin, ole luonteeltaan äärellinen, ei-totalisoiva ja ei-objektivoiva, epävarma ja ambivalentti? Eikö molempia moderneja kokemuksia luonnehdi juuri se, että ne ovat sensitiivisiä ekonomisten ja sosiaalisten prosessien aleatorisuudelle? Entä onko toisen maailmansodan jälkeinen poliittis-taloustieteellisen hallinnan rationaalisuus kaapannut modernin esteettisen kokemuksen ja valjastanut sen käyttöönsä – vai sisältyykö moderniin esteettiseen kokemukseen edelleen potentiaalia, joka kykenee haastamaan tällaisen hallinnan toiminnan?

Rancièren mukaan meidän tulisi olla varovaisempia käyttäessämme aikalaisdiagnooseissa uusliberalismin ja erityisesti uusliberaalin subjektin käsitettä. On vältettävä teoreettista yksinkertaistusta, jonka mukaan nykyinen kapitalismi ja siihen kytkeytyvä vallankäyttö perustuisivat vapaan subjektin tai vapauden illuusion tuottamiselle. Hän muistuttaa, että kapitalismi on edelleen myös normatiivinen järjestelmä, joka toimii kieltoperustaisesti ilman ”joustavaa” subjektia. Esimerkiksi Luc Boltanskin ja Ève Chiapellon analyysi (*Le nouvel esprit du capitalisme*, 1999) liioittelee 1990-luvulla tapahtunutta perustavaa käännettä, jossa postfordistinen työn ja tuotannon organisointi ja *neo-management* tekevät esteettisestä, vapaasta ja autenttisesta subjektista pelkän kapitalistisen dominaation ja ideologisen oikeuttamisen välineen.

Ajattelijat peräänkuuluttaa monisyisempää aikalaisdiagnoosia. Kuten sanottu, nykyiset kapitalismin menetelmät eivät palaudu uusliberaaliin tai esteettiseen subjektivaatioon. Teoreettisten yleistysten ja yksinkertaistavien skeemojen sijaan olisi pyrittävä monien erilaisten, todellisten subjektiviteetin ja esteettisen kokemuksen muotojen tarkkaan analyysiin. Tässä analyysissä otettaisiin huomioon niiden historialliset kontekstit ja heterogeenisyys sekä niiden kompleksinen asema vallankäytön ja vastarinnan välissä.

Lopuksi Rancièrè pohtii, miten itse esteettisen kokemuksen muoto on muuttunut siirtyessämme 2000-luvun taiteeseen ja mikä tämän uuden estetiikan poliittinen merkitys voisi olla. Hän nostaa esiin erityisesti nykytaiteen käänteeseen, jossa uusrealistinen suuntaus ja yleisemminkin figuratiivinen ja konkreettinen kokemuksen muoto ovat tehneet paluun. Kenties tässä käänteessä voitaisiin nähdä myös uudenlainen taiteen ja esteettisen kokemuksen politisoituminen 2000-luvulla, hän huomauttaa.

Tositoinnin prosessit

Olettakaamme, että nykyinen kapitalismi ja siihen kytkeytyvä kontrolli irrottavat tuotannon ja ihmissuhteet konkreettisesta, kiinteästä tilasta ja paikoista, mutta myös objektiivisesta ja figuratiivisesta kokemuksen ja

”Moderni esteettinen kokemus on muuttunut esimerkiksi arkkitehtuurin ja muotoilun ylittäessä autonomisen taiteen ja esteettisen sekä elämän välisiä rajoja.”

havainnon muodosta. Ehkäpä tämä immateriaalinen ja ei-figuratiivinen, abstrakti kapitalismin kokemus ei lopulta ole kaukana uusliberaalista kokemuksesta, jonka perustana on markkinoiden näkymätön ja ambivalentti prosessuaalinen luonne. Tässä historiallisessa tilanteessa tarvitaan myös uusia vastarinnan muotoja. Tarvitaan keinoja kiistää ja haastaa niitä diskursseja, joissa aineeton virtaavuus ehdollistaa kokemustamme ja olemassaoloamme. Nykytaiteessa tämä voisi toteutua uuteen realismiin, figuraatioon ja konkretiaan kiteytyvänä immaterialisaation vastustamisena. Tämä 2000-luvun esteettinen dissensus merkitsee ’uudelleen-materialisaatiota’, toisin sanoen konkreettisen ja kiinteän palauttamisesta kokemuksiimme ja olemassaoloomme.

Uusmateriaalisuus ja prosessuaalisuus näkyvät myös kurssin osanottajien töissä ja keskusteluissa. Oppiminen – ja Rancièren filosofialle vielä tärkeämpi ’anti-oppiminen’ – eivät ole tarkkarajaisia toimintoja, toteaa ranskalainen taiteilija Flora Bouteille. Oppimisen fokuksen olisikin oltava jossain muualla kuin tuloshakuisuudessa. Yhteisöllisimmillään se tukee poliittista osallistumista. Brasilialainen kuvataiteilija Felipe de Avila kytkee loppukeskustelussa oman projektinsa kotikaupunkinsa Belo Horizonten kansalaisaktivismiin, joka kilpistyy kysymyksiin siitä, kuka käyttää julkista tilaa ja miten. Avilan ja Rancièren keskustelu kiteytyy uusrealistiseen tilan-analyysiin: viranomaisten ja aktivistien taistelut kaupunkitilasta eivät pysyttäydy abstrakteissa ylailmoissa, vaan niissä juuri esteettinen dissensus ja olemisen muutos tulee todeksi. Toiminta on tähdellisempää kuin tiedollinen hallinta.